

Languages and their Relation to Automata).

→*Bloomfield*-en arragoko →estrukturalismoan, gramatikaren →funtzioa gaurko →hizketan aurkitutako emarien deskribapena da. *Praga*-koan, berriz, hizkuntzaren balio funtzionala azpimarratzen da; gramatika ez da →banaketazkoa soil-soilik, baina ezta →semantiko hutsa ere, ohizko alderditik. *Kopenhaven*-koan, azkenik, hizkuntzaren pleguan datzan algebra izkurtua eta harreman-sistema azaltzea da helburu. Estrukturalismoaren hiru ikusmolde horiek honako hau dute elkarrekin: hizkuntzaren ikuspegi aldaezina. Ezin ditakete beraren alderdi sortzaileak eta dinamikoak azal.

Antzinatean guztiz helburu *didaktikoak* zituen gramatikak (testu klasikoan irakaskuntza, erretorika-hezkuntza, e.a.). Hori dela eta, oso joera arauemailea zeukan. Haren azterketan, logikaren eta ontologiaren eragina gauza nabarmena da.

Txillardegi

Gramatika-kategoria

Hizkuntz eskolen arabera hedadura desberdina du kontzeptu honek. Ohizko gramatikak, Aristotelen «Kategorien Tratatuko»tik hartzen du. Errealitateari datzekion tresna den aldetik, kategoria metafisikoak isladatzen ditu hizkuntzak bere hitz-motetan (modi significandi): izenek →substantzia adierazten dute, alegia, objektu bakunak; →adjektiboek, berriz, nolakotasunak; eta abar. Kategoria horiei, lexikozkoak, perpausaren atal deritze.

Beste alde batetik, hizkuntzan bertan ere, errealitatearen beste gauzaki bat den aldetik, substantzia/akzidente dikotomia isladatzen da; eta substantzi gisako edo itxurakoei, gramatikazko akzidenteak dagozkie, hauek izenaren →paradigma (→generoa, →zenbakia, →kasua), edo →aditzarena (→denbora, →modua, zenbakia, →persona), mugatzen dituztelarik. Beste motatako hitzen sailkapenez agertzen den zalantzasunaz, ikus *Adjektiboa* goiburua, adibidez. Gainerako hitz-motak, bigarren mailakotzat jotzen ziren (→adber-

bioa, →preposizioa, →juntagailua eta abar), eta eskuarki ez zitzairen adierazplegurik aitortzen, →funtzio gramatikal soil bat baizik. 1948an Bröndal-ek kategoria horiek ohizko filosofiaren arabera funtsatu nahirik egin zuen saialdia, horretara («perpausaren atalak» litezkeen aldetik), ikerbide horien hutsalaren adibide argitutzat eman daiteke.

Hizkuntzalaritza berrian hiztegizko gramatika-→kategoria, batetik, hitz-motak, alegia (→izena, aditza, adjektiboa, preposizioa eta abar), eta sintaxizkoak, bestetik (izen-sintagma IS, aditz-sintagma AS, preposiziozkoa PS, eta abar) berezten dira. Gramatika →sortzailean, zuhaitz sintagmatikoetan, adabegien txartel gisa erabiltzen dira kategoria horien izenak; kategoria gramatikal lexikalak ez dira hedagarriak (I, A, Adj, Adb, Prep, eta abar), eta azpikategorizazio-→erregelatan eta →txertakuntza lexikaletan →sinbolo horiek matrizezko →ezaugarriz edo lexemaz ordaintzen direlarik ez dira geziaren ezker aldean baizik agertzen.

Gorago gramatika-akzidente bataiatu ditugun horiek, hein batez, →matrize edo sinbolo anizkoitz horien ezaugarritzat hartzen dira hemen, beroriek txertakuntza prestatzen eta morfologi output delakoa markatzen dutelarik: + I, + mask, + pl, + kasu 3...

Denbora, aldiz, hiztegizkoa ez den kategori sinbolo gisa erabiltzen da maiz, gero gramatikazko →formantetan hedatua (→iragana, →burutua, eta abar); eta moduak oraino ere arazo larriagoak aurkezten dizkio gramatika honi.

Beste alde batetik, Gramatika Sortzailearen molde standardean ez dago batere garbi →hiztegi eta sintaxi-kategorien arteko harremana; hau da, esate baterako, I eta IS-aren artean dagoen funtsezko harremana.

Kategori gramatikan, aldiz, agerikoa da harreman hori, eta →sintaxi-kategorien mugatzaile gisa defini daiteke. Sintaxi-kategoria horietako bakoitzak badu sintaxi bidez aztertu ezin den zenbait elementu adierazgarri; eta sintaxizko eragiketen helburua, hain zuzen, klase ho-

Gramatikaltasuna

riek adierazki anizkunez aberastea da (Lambek, Ajdukiewicz, Bar-Hillel, Lewis, Montagus, eta abar).

Txillardegi

Gramatikaltasuna

gramaticalidad / grammaticalité / grammaticalness

→Hiztun bakoitzak, definizioz bere hizkuntzaren gramatika menderatzen bait du, eman dezake gramatikaltasun-eritzirik igorritako →esakuneei buruz. Bere hizkuntzako →hitzez osaturiko perpau bati buruz berehala esan dezake gramatikaren →erregelen arabera eratua dagoen ala ez; ahalmen hau hiztunen →konpetentziatik dator, eta ez horren kulturatik edo talde sozialetik. Beste modu batera esateko, hiztunak konstatatu egiten du gramatikaltasuna edo ez-gramatikaltasuna, ez du baloraziorik egiten. Perpau baten gramatikaltasunari buruz hiztunak ez badatoz bat, berorien konpetentziak (berorien gramatikak) →sistema beraren →aldaerak direla esan nahi du horrek. Gramatikaltasun-eritziak ez dira baztertze nahiz onartze borobilak bakarrik; gramatikaltasun-mailak daude. Gramatikaltasuna, bestalde, ez da nahasi behar a) →esanahiarekin: gramatikala izan arren, ulergaitza izan daiteke perpaua: b) perpausaren →edukinaren egiatasunarekin; c) →esakune baten gertagarritasunarekin; d) gramatikala izan arren, zailtasun handia aurkezten duen perpau baten onargarritasun edo ulergarritasunarekin. Gramatikaltasuna ez da hitz edo eraikuntza baten erabileran oinarritzen, juzgu batetan baizik. Eta juzgu hau ez dator eskuratutako esperientziatik, hizkuntzaren ikaskuntzan barneratutako erregela jeneralen sistema batetik baizik.

Grassmann-en legea

ley de Grassmann / loi de Grassmann / Grassman's law

H. Grassmann-ek 1863an indoeuoparreko hasperenduei buruzko lege bat proposatu zuen, eta honela dio: oinarri berean bi hasperendu agertzen direnean, biotatik batek (normalean lehenak) →hasperenketa galtzen du. Euskaraz ere, beraz, lege hau ongi betetzen dela esan daiteke: *ilhots dakar Oihenartek*.

Grimm-en legea

ley de Grimm / loi de Grimm / Grimm's law

→Lege fonetikoaren artean, garrantzitsuenetarikoak da Grimm-en legea. Jacob Grimm-ek 1822an aurkituriko lege honek germanikoaren historiaurreko aldi gertatutako →mutazio baten bidez azaltzen ditu hizkuntza germanikoen arteko korrespondentzia nagusiak: indoeuoparreko [bh, dh, gh] →kontsonante hasperenduak ez-hasperendu bilakatu ziren [b, d, g], →ozenak →gor bilakatu ziren [p, t, k], eta gorak hasperendu bilakatu ziren [f, θ, h]. Lege hau, zenbait salbuespen argitu gabe uzten zituenez, Verner-ek osatu zuen geroago; Verner-en legeak →azentuaren eraginaz azaltzen ditu salbuespen horiek.

Lege hau garrantzi handikoa da, eta ez bakarrik eman dituen emaitzen balioagatik, baizik eta baita epistemologiaren ikuspegitik ere. Izan ere, bera izan da →lege fonetikoaren erregulartasunaren printzipioaren justifikazioa, hain zuzen →fonetika historikoa eta konparatuaren garapena bultzatu duen printzipioaren justifikazioa.

H

Hapaxa

hapax / hapax / hapax

→Corpus batetan adibide bakarra duen forma, →hitz edo esamoldeari ematen zaio *hapax* izena.

Hartzailea

Ik. JASOTZAILEA

Hasperenketa

Hasperenketa eskuarkienik →*kontsonanteetan* gertatzen den →ezagarririk fonetikoa bat da; eta jasaten duten kontso-

nanteok, *hasperenduak* esan ohi dira. →Soinuarekin batera entzun daitekeen haize-kolpeari deritzo hasperenketa. Eta hala gerta dadin, denbora-tartetxo bat behar da izan: *kontsonantearen leberpeneetik* hasi, eta *glotiaren hersteraino*. Honela adierazi ohi da eskuarki: (-h). Alegia: /ph/: →*leberkaria*, →*ezpainbikaria*, →*gorra*, *hasperendua*.

Itxura denez, →*atzeko* soinutan gertatzen da maizenik hasperenketa hau.